

Illés Endre négy levele Sőtér Istvánhoz

1.

Az elveszett bárány című regényről

1973. márc. 6.

Pistám,

nagyon tetszik a regényed! — hadd kezdjem ezzel.

Már a legelső oldalakon, s mindvégig: a *regényhangod* tetszik. Az a hang, amelyik oly jólesőn (a fülnek tetszőn!) különbözik a jelenleg divatos és jelenleg elavult, más hazai hangoktól. Erről legelőször. A hang megelevenítő erejéről. És a többi összetevőjéről: a szépségéről, méltóságáról, tisztaságáról. A színeiről, árnyalatairól. A férfias mélységéről. S ami valahogyan ide tartozik: a mondatok jó bonyolultságáról.

Főneveket, tulajdonságokat soroltam el.

Azután ...

Elbűvölő, megejtő tájaid vannak. Például Budabogdány. A kert, a nyarak. — Például a téli Vár. — Például a budai utcák, a más-más lüktetésük. — A lakások! A belső tájak.

És ...

Szorogató, nagy, drámai jeleneteket illesztesz be a regénybe. Például a dialógust Dáviddal. A látogatást Dávid elhagyott lakásában. Az első pesti utat az ostrom után. A zsák liszt útját. Bengyer Kohádiája — mindaz, ami ott történik, az események és az atmoszféra. (Ezen belül is külön remeklés: Bengyer búcsúja és a Bé-telefon.) A dialógus Fábián Kristóffal.

És ... Milyen remek figurákat rajzolsz! Megszólaltatod őket — de tanulmányt is írsz róluk. Hadd említsem legelőször is Klárát és Krisztinát (őt az eltűnés jelenetében!) És Bengyer! És Mazura! És Dávid! És Ilon! És Kármán Lenke! [...] És Párizsi! És Fabriciusné! És Karczagi Rózsa!

És ha aggódba kérdezed: hát maga Ettore? Sietek a felelettel: ő a legárnyaltabb, mindig hiteles. Ő a regény gyújtópontja.

*

Most kezdtem meg szabadságomat. Az első napokat a regényeddel töltöttem — köszönöm ezt a jó, frissítő indulást.

Szívből örülök, hogy visszatértél a szépprózához.

Hogy gondolod?

Itt zárnád az első részt? Így jelennék meg az első kötet?

Amikor legutóbb beszélgettünk, én ajánlottam: talán megjelentethető az első rész külön is, előljáró kötetként is.

De most, ennek az ötödfélszáz oldalnak ismeretében mégis azt tanácsolnám: *határozottabb lezárás kínálkoznék a külön kötethez. Talán csak egy rövid fejezet.*

Kérlek, gondolkozz ezen.

S beszéljünk még róla.

Én mindenesetre jövő évi kiadási tervünkbe beiktattam a regényt, könyvheti megjelenésre.

Természetesen így — ezzel az ideiglenes lezárással is — megjelentethető az első kötet, de *gyors folytatást kíván*. Az olvasó jogos türelmetlensége ez. A regény legszebb dicsérete.

*

Pistám, ölellek!

Bandi

És amiről nem írtam:

az ostrom is remeklés. De ezt már — részben a Hídszakadásból ismerem. Mégis, méltánytalanság volna, ha hallgatnék az ostrom félelmetes erővel érzékeltetett heteiről!

2.

A Budai oroszlán című regényről

1977. márc. 29.

Drága Pistám!

Összegyűrtém megkezdett leveletem — amit abban leírtam (s még le akartam írni): telefonon előszóval elmondtam már neked. A hangzó, élő szó mégis közvetlenebb, az ismétlés mindig langyosabb.

Mégis annyit, levélben is: *nagy regényt* írtál, Pista.

Amikor befejeztem, azt a meghatottságot és megrendülést éreztem, Babits regénye, a Halálfiatalt váltott ki bennem, az utolsó oldalhoz érve, egy régi-régi évben, a fiatalságban.

És még azt is meg kell írnom: regényed sok, nagyon sok részlete az elbűvölő költészet varázslatával kápráztat.

(Az első példány teljes, a hiányzó oldalakat megtaláltuk a másodpéldányban. Abban viszont — egyelőre — a 62. oldal hiányzik.)

Nagy szeretettel ölel régi barátod

Bandi

3.

A Bűnbeesés című regényről

1981. szept. 11.

Drága Pistám!

Elragadtatva olvastam a *Bűnbeesést*.

Mindenekelőtt: szorongató, szép, hiteles, költői, egyszerre légies és sűrű a regény atmoszférája.

Nagy látvány és ígázat: a magyar *anciem regime*.

Azután: a figurák gazdagsága. A hitelesség, a pontosság. Az érdekesség. Az összetettség. Andrea figurája remeklés. De Péter is. És Jankovits, Marton, Mervel. És Emília, Margit, és persze Teréz. Csontót kevésbé látom. László megint kitűnő. Éva hiteles.

A Vár — a legszebb geográfiák közül való!

Az idegen városok — megejtően szépek.

A valóságos időmúlás és a regényidő: tökéletes páros rím.

Budapest színhelyei; erkölcs, modora, társasági élete — történelem.

S ami nagyon fontos: ez a zsúfolt építmény — mint egy ferde torony, a *ledőlés* előtti pillanatát éli.

Drága Pistám, érdemes volt ezt a regényt tovább gazdagítanod.

De hadd mondjam el azt is, amit nem tudtam teljesen elfogadni:

1. — Marton gyilkos indulata és tette — hősöd itt az *író parancsának* engedelmeskedik;

2. — Péter Rómában magára hagyja Andreát; megmagyarázod, miért — de „magyarázod”.

Ezt a teljesség kedvéért írtam le. Határozott kérésém: ne változtass egyetlen sort sem. Tévedhetek. És: ezt a regényt nem szabad többé megbontani.

Azaz mégis:

Feltétlenül Csontóval kell befejezni a regényt? Csontó éjszakája nem lehetne az utolsó előtti fejezet? S a többi záró fejezet közül valamelyik másik kerülhetne a végére. Ezzel a Csontó-forradalommal — a regény befejezésében — túlhangsúlyozott a torony ledőlése. A ledőlő torony árnyéka ott sötétlik minden fejezetben, figurában.

Befejeztem, Pistám.

Köszönöm a ritka olvasói élményt.

Mindkettőtöket nagy szeretettel üdvözöl, ölel

Bandi

4.

A templomrabló című regényről

1983. december 9.

Drága Pistám!

Nagy életszorításokban élek.

Megkötöttségeimben feloldozó volt A templomrabló! Milyen izalgamas, szívet szorító regényt írtál a régi vázból.

A régi változat sem volt az, amilyennek Örley István érzékeltette a Magyar Csillagban.

De ez egy új regény. Nagyon jó regény. Szép — és ismétlem: szívet szorítóan gyönyörködtető. A figurákért (regényed mellékszereplőieért): irigyellek!

Hadd írjak még ide egy részletet: különlegesen megkapott a regény „lezárása” (ami nem lezárás) — regényírói remeklés!

Drága Pistám, szeretettel ölel feleséged kezét csókolja

Endre

(koromhoz már nem illik a „Bandi”)

